

ARGUMENT, NEBO SVĚDECTVÍ? RADOST,
POTĚŠENÍ A TOUHA JAKO TÉMA
FUNDAMENTÁLNÍ TEOLOGIE U C. S. LEWISE¹

BARBORA ŠMEJDOVÁ

ABSTRACT

Argument or Testimony? Joy, Pleasure and Desire as a Topic of Fundamental Theology in the Work of C. S. Lewis

The aim of the article is to focus on the term “argument from desire”, which is often used by the scholars dealing with C. S. Lewis’s work, in order to answer the question if the term truly reflects the original thinking of the author. The first section briefly introduces the discussion of this topic in Czech and international titles. After that, we are going to describe the theme of Joy as related to Lewis’ notion of the word. The next section gives reasons why we think that the term “argument from desire” does not aptly illustrate the way the theme of desire and Joy is presented in Lewis’ work. Finally, the article discusses these topics from the perspective of fundamental theology and shows that Joy and desire should be rather seen as a part of Lewis’ personal testimony, which complements his rational arguments.

Key words

C. S. Lewis; argument from Desire; apologetics; testimony; Christian imagination; language of apologetics

DOI: 10.14712/23363398.2016.21

Skutečnost, že téma Radosti a s ní spojené touhy je pro C. S. Lewise naprosto ústřední, je pro znalce jeho díla téměř samozřejmostí, stejně jako i pro jeho běžné čtenáře. Avšak otázka, jakou toto téma hraje roli v kontextu Lewisova díla a myšlení, je dnes předmětem živé odborné diskuze. Mnozí autoři mluví v této souvislosti

¹ Článek vznikl za podpory grantové agentury UK, projekt č. 150316.

o takzvaném „argumentu z touhy“. Někteří jej obhajují a vyzdvihují, zatímco jiní proti němu vznášejí námitky, a tak se snaží zpochybnit Lewisův myšlenkový odkaz. Při pečlivém zkoumání i Lewisovi obhájcí nakonec přiznávají, že Lewisův „argument z touhy“ nestojí na zcela pevných základech a obsahuje logické nepřesnosti. Tito autoři pak vysvětlují, že „argument z touhy“ je vlastně součástí kumulativního argumentu o existenci Boha, případně hledají jiné vysvětlení Lewisovy logické nedůslednosti. V každém případě se v konečném důsledku C. S. Lewis jeví jako filozoficky ne zcela konzistentní myslitel a jeho myšlenkový odkaz z tohoto důvodu může pro některé ztrácet na přesvědčivosti.² V našem článku bychom chtěli představit odlišnou perspektivu. Přidáváme se k autorům, kteří užívání samotného termínu „argument z touhy“ vzhledem k Lewisovu dílu zpochybňují. Spolu s nimi tvrdíme, že Lewis nikdy nezamýšlel své pojednání o touze a Radosti prezentovat jako argument, který by pevně stál vedle jeho dvou známých argumentů vycházejících z existence rozumu a z morálního zákona. Máme za to, že termín „argument z touhy“ je uměle vytvořený jeho kritiky a k plnému porozumění Lewisova odkazu nepřispívá. Důsledky takového tvrzení se dotýkají mnoha rovin. Pokud zamítneme názor, že Lewis prezentoval toto téma jako argument, pak musíme odpovědět na otázku, jakou tedy hraje téma Radosti a touhy roli v Lewisově díle, když ne tuto. Z hlediska fundamentální teologie se však diskuze posouvá ještě o něco dále. Pokud touha a Radost neslouží jako argument pro existenci Boha, pak se nabízí otázka, zda a jak je nakonec toto téma relevantní jako součást Lewisovy křesťanské apologetiky. Cílem našeho článku je představit tuto diskuzi v českém prostředí, pokusit se obhájit naši pozici a nakonec odpovědět na výše formulované otázky.

Tomuto účelu odpovídá i struktura článku. V první části stručně představíme vývoj a stav diskuze na toto téma v českém i zahraničním prostředí. V dalším bodě načrtne, jakým způsobem podle nás zapadá Lewisovo pojednání o Radosti do obrazu světa, který můžeme z jeho díla vyčíst. Při této příležitosti zahrneme do našich úvah další, v tomto

² I když Lewisův tzv. „argument z touhy“ má mnoho příznivců, při poctivém hodnocení se autoři nemohou vyhnout skutečnosti, že postrádá logickou přesvědčivost. Srov. např. Alister McGrath. *Mere Apologetics: How to Help Seekers and Sceptics Find Faith*. Grand Rapids: Baker 2012, s. 112: „It may lack logical force, but it possesses existential depth. It is about the capacity of the Christian faith to address the depths of human experience – the things that really matter.“

tématu možná i neprávem opomíjenou proměnnou – téma smyslového potěšení. V následující části stručně představíme naše hlavní důvody, proč si myslíme, že termín „argument z touhy“ není správně zvolený. Nakonec se budeme věnovat otázce, jakou roli hraje touha, Radost i potěšení v Lewisově apologetice.

1. Termín „argument z touhy“ v historické perspektivě kritické reflexe Lewisova díla

Vše začalo roku 1985 publikací knihy *C. S. Lewis and the Search for Rational Religion*, jejímž autorem je John Beversluis. Beversluis byl totiž podle všeho prvním, kdo použil v souvislosti s Lewisovým apologetickým dílem termín „argument z touhy“.⁵ Autor v této knize, která se nedávno dočkala druhého upraveného vydání, ukazuje logickou nedůslednost a vrtkavost tohoto argumentu. Argument, proti kterému Beversluis vystupuje, však sám z Lewisova díla extrahoval z ne zcela explicitních zdrojů.⁴ Termín se nicméně v odborných kruzích rychle ujal a již o čtyři roky později Peter Kreeft publikuje článek nazvaný „C. S. Lewis's Argument from Desire“. Zde naopak autor prezentuje „argument z touhy“ jako hlavní přínos Lewisova duchovního a intelektuálního odkazu.⁵ Dnes je již „argument z touhy“ považován za neoddelitelnou součást Lewisova myšlení, což se odráží nejen v nesčetných odborných studiích,⁶ ale také v mnohých popularizačních článcích na internetových stránkách. V duchu Kreeftova odkazu je jedněmi horlivě přijímán, zatímco další jej kategoricky odmítají podobně jako Beversluis.

⁵ Pro podrobnější historii termínu „argument z touhy“ v zahraniční kritické reflexi Lewisova díla viz Arend Smilde. Horrid Red Herrings: A New Look at the Lewisian „Argument from Desire“ – and Beyond. *The Journal of Inklings Studies* 4, 1 (2014), s. 35–92, s. 66–78.

⁴ Srov. Robert Holyer. Argument from Desire. *Faith and Philosophy* 5, 1 (1988), s. 61–71, s. 61.

⁵ Srov. Smilde. Horrid Red Herrings, s. 68.

⁶ Např. srov. Joe Puckett Jr. *The Apologetics of Joy: A Case for the Existence of God from C. S. Lewis's Argument*. Cambridge: The Lutterworth Press 2013., Gregory Bassham (ed.). *C. S. Lewis's Christian Apologetics: Pro and Coc*. Leiden: Brill Rodopi 2015, s. 27–74., Louis Markos. *Apologetics for the 21st Century*. Wheaton: Crossway 2010, s. 26–28., J. T. Sellars. *Reasoning blond Reason: Imagination as a Theological Source in the Work of C. S. Lewis*. Eugene: Pickwick Publications 2011, s. 77–106, zvláště s. 98–99., Greg M. Anderson. *The Sermons of C. S. Lewis: The Oxford Don as Preacher*. In: Bruce L. Edwards (ed.). *C. S. Lewis: Life, Works, and Legacy*. 3. Vol. London: Praeger 2007, s. 75–106., Alister E. McGrath. *The Intellectual World of C. S. Lewis*. West Sussex: Wiley Blackwell 2014, s. 105–128.

Termín „argument z touhy“ se ujal i v českém prostředí. Používá jej například Matěj Hájek ve své knize *Pojetí imaginace u Owena Barfielda v rozhovoru s C. S. Lewisem*, který cituje v této otázce Kreefta a mluví o apologetickém argumentu z touhy jako o „žité variantě ontologického důkazu Boží existence“.⁷ Nicméně se zdá, že Pavel Hošek, přední český znalec Lewisova díla, se slovnímu spojení „argument z touhy“ vyhýbá. Důvody pro takový postup ale explicitně nevysvětluje. Otázka zda termín „argument z touhy“ používat, souhlasit s ním nebo se mu raději vyhnout, nebyla zatím u nás předmětem diskuze.

V našem článku bychom proto chtěli navázat na zahraniční badatele, zejména na disertační práci německého teologa a filosofa Norberta Feinendegena *Dent-Weg zu Christus: C. S. Lewis als kritischer Denker der Moderne* (2008), kterou do anglicky mluvícího prostředí uvedl článek Arenda Smilda „Horrid Red Herrings: A New Look at the ‚Lewisian Argument from Desire‘ – and Beyond“. Jedná se o autory, kteří samotný termín „argument z touhy“ zpochybňují. Pokouší se dokázat, že Lewis žádný takový argument vlastně nepředkládá, protože jeho pojednání o tématu Radosti a touhy má jiný smysl než argumentační. V našem článku bychom chtěli rozvést některé z myšlenek těchto autorů a zároveň navrhnout i další důvody pro tento přístup.

2. Radost, potěšení a jejich místo v Lewisově obrazu světa

V naší reflexi na toto téma bychom chtěli začít od základní otázky: jaké vlastně má Radost místo v Lewisově obrazu světa? Četné stránky jeho díla dokládají, že hlavním východiskem, na kterém tento obraz stojí, je přesvědčení, že „Bůh všemu, co stvořil, vtiskl určitou podobnost se sebou samým. Prostor a čas svým vlastním způsobem odrážejí jeho velikost, veškerý život jeho plodnost, živočišný život jeho aktivitu. Člověk se mu více než ostatní stvoření podobá tím, že mu Stvořitel daroval rozum.“⁸ Jinak řečeno, veškerá poznatelná realita pochází z jediného zdroje a nese Jeho rukopis. Podle své povahy o Bohu vypovídá, ale Bůh zároveň zůstává od ní zcela odlišný a stvoření mu nepřidává nic navíc. Vztah mezi Bohem a stvořením je vztahem analogie. Díky této dynamice existuje analogie nejen mezi všemi stvořenými

⁷ Matěj Hájek. *Pojetí imaginace u Owena Barfielda a C. S. Lewisem*. Praha: Dingir 2014, s. 32.

⁸ Clive Staples Lewis. *Čtyři lásky*. Praha: Návrat Domů 2016, s. 8.

věcmi, ale také mezi stvořením a samotným Stvořitelem. Tento vztah jednoty v různosti a různosti v jednotě zrcadlí vlastní povahu Trojjediného Boha, v němž jsou perichoreticky spojeni Otec, Syn a Duch svatý.⁹ Samotného Stvořitele pak člověk za svého života nemůže nikdy poznat přímo, ale pouze zprostředkovaně díky Zjevení, díky tomu, že stvořený svět o něm analogicky vypovídá a především díky Ježíši Kristu, Bohu a člověku, který vrcholným způsobem zjevil pravdu o Otci ve svém vlastním životním příběhu.

Jak říká Vojtěch Novotný, v tomto vztahu analogie je „Ježíš Kristus, Bohočlověk, [...] *Analogatum princeps*: v něm je tento vztah odlišnosti v jednotě ustanoven a to v těžko postižitelné jednotě jemu vlastní časovosti a nadčasovosti [...], takže svět je od počátku obrazem onoho Boho-Člověka, který se teprve v jeho dějinách zjeví a Člověkem stane“.¹⁰ Jednota Kristova božství a lidství se tak stává principem stvoření a zároveň vzorem vedoucím k naplnění každého člověka. Člověk je pozván, aby v Kristu vstoupil do vnitřního života svaté Trojice.¹¹ Tato dvojí Kristova přirozenost se musí nutně dotýkat i lidské zkušenosti se stvořenou skutečností, která osciluje mezi přirozeným a nadpřirozeným, aniž by jedním popírala druhé. Člověk dostal od Boha dar prožívat smyslová potěšení bytostně vlastní přirozenému světu. Protože byl však také obdařen rozumem, má zároveň možnost prožívat zkušenost, která veškerý smyslový svět přesahuje. Tuto zkušenost v Lewisově díle najdeme pod různými názvy: romantismus, Sehnsucht, touha a – možná nejuvýstižněji – Radost, kterou Lewis popisuje jako nenaplnitelnou touhu, „jež je o sobě více žádoucí než nějaké jiné naplnění“.¹²

Zde se dostáváme k hlavnímu bodu našich úvah. Jak už teď můžeme vidět, zkušenost nadpřirozené Radosti je třeba chápat ve světle teologie stvoření. Pokud tedy nechceme upadnout do jednostrannosti, nemůžeme ze svých úvah zcela opomenout smyslové potěšení, stejně jako nemůžeme zapomenout, že Kristus, vzor veškerého stvoření, je nejen pravým Bohem, ale také pravým člověkem.

⁹ Lewisovo Trinitární schéma je načrtnuto v Clive Staples Lewis. *K jádru křesťanství*. Praha: Návrat domů 2011, s. 185–189. Pro podrobnější analýzu viz Charles Stanley Ross. C. S. Lewis, Augustine, and the Rhythm of Trinity. *The Journal of Inklings Studies* 2, 1 (2012), s. 5–22.

¹⁰ Vojtěch Novotný. Umocněné stvoření. O jednotě smrti a vzkříšení dle C. S. Lewise. *Mezinárodní katolická revue Communio* 4, 2 (1998), s. 368.

¹¹ Srov. Pavel Hošek. *Kouzlo vyprávění*. Praha: Návrat domů 2013, s. 78–79.

¹² Clive Staples Lewis. *Zaskočen radostí*. Praha: Česká křesťanská akademie 1994, s. 18.

Tato skutečnost se odráží v samotném Lewisově díle, ve kterém jsou témata Radosti a potěšení rovnoměrně zastoupena. Ačkoliv sám nepoužíval tuto terminologii, můžeme říct, že Lewis vnímal vztah mezi Radostí a potěšením jako perichoretický. Tento postřeh se pokusíme objasnit na základě dvou zdánlivě protichůdných způsobů, jimiž Lewis tento vztah popisuje.

V jednom ze svých dopisů Lewis uvažuje nad tím, že u člověka snad ani neexistuje něco jako čistě smyslové potěšení kromě těch naprosto nejprozaičtějších jako je vyzout si boty z unavených nohou. Když už ale přemítáme například o základní lidské potřebě jako je jídlo, už nám do něj vstupují další prvky, které známe z mýtů, poezie nebo z Písma. Lidské potěšení ze stvoření, stejně jako stvoření samo, nevyhnutelně poukazuje na svůj Zdroj.¹⁵ A tak Lewis nakonec uvažuje, zda vůbec „všechna potěšení nejsou náhradou za Radost“.¹⁴ Nelze ale říci, že tento pohled vystihuje celou pravdu. Pokud bychom jej bez výhrad nebo dalšího doplnění přijali, nakonec by nám z něj vykrytalizoval panteistický obraz světa, který by podsouval myšlenku, že Stvořitel je ve stvořené skutečnosti obsažen. Veškerá realita by se nakonec rozplynula v Bohu a sama o sobě by ztratila vlastní identitu.

Vedle tohoto pohledu představuje Lewis i odlišnou perspektivu, která doplňuje předchozí úvahy tím, že zdůrazňuje reálnou odlišnost mezi potěšením a Radostí: „Knihy nebo hudba, o nichž jsme se domnívali, že jsou nositeli krásy, nás zradí, když jim příliš důvěřujeme, krása nebyla v nich, ona *jimi jen prošla* a to, co z ní vzešlo, byla touha. Tyto věci – krása, vzpomínka na naši minulost – jsou dobrými příklady toho, co si vskutku přejeme, ale jestliže je mylně zaměníme za věc samu, projeví se jako němé idoly lámající srdce svých ctitelů.“¹⁵ Ačkoliv, je pravý zdroj Radosti nemateriální a nadpřirozený, zkušenost Radosti je pevně svázána se smyslovými objekty. Je proto velmi zavádějící a také velmi snadné zaměnit tyto objekty za samotný zdroj Radosti. A tak Lewis mnohokrát zdůrazňuje, že smyslové objekty, jimiž Radost prochází, se reálně liší od jejího zdroje. Na jednu stranu tak varuje své čtenáře od scestné interpretace zkušenosti s Radostí. Na druhou stranu ale zároveň obhajuje to, že Stvořitel daroval svému stvoření svou

¹⁵ Clive Staples Lewis. *The Collected Letters of C. S. Lewis. Narnia, Cambridge, and Joy 1950–1963*. 3. sv. San Francisco: Harper 2007, s. 583–584.

¹⁴ Lewis. *Zaskočen radostí*, s. 114.

¹⁵ Clive Staples Lewis. *Přípitek zkušeného ďábla a jiné eseje*. Praha: Návrat domů 2010, s. 97.

vlastní identitu. Toto opět není celá pravda, ale pouze její část. Chybějící částí je to, že všechno stvořené zároveň ukazuje ke svému Stvořiteli a nese jeho rukopis. Samotný vztah mezi potěšením a Radostí proto analogicky kopíruje vztah jednoty v různosti a různosti v jednotě, který je vlastní Trojjedinému Bohu.

Důsledky takového obrazu světa můžeme najít na četných stránkách Lewisova díla. Ať už ve svých beletristických nebo apologetických dílech, autor nikdy nemluví o nahrazování potěšení, ale o jeho naplnění, které nakonec vede k intenzivnějšímu smyslovému prožitku. Smyslové objekty vždy zároveň zůstávají samy sebou, nejsou nahrazeny, ale jsou dovedeny do dokonalosti. Nejvíce se tyto úvahy promítají do Lewisova obrazu ráje, jak například popisuje v knize *Velký rozvod nebe a pekla*:

Znovu jsem zpozoroval, že se něco stalo s mými smysly. Jako by teď přijímaly vjemy, které by normálně přesahovaly jejich možnosti. Na zemi by takový vodopád nebylo možné vnímat jako celek. Byl příliš velký a rachot, který vytvářel, bych vnímal jako nesnesitelný ještě dvacet mil odsud. Zde, po prvním šoku, mé smysly přijaly obojí, jako dobře stavěná loď snese ohromné vlny. Zajásal jsem. Hluk, ačkoliv byl ohromný, připomínal spíše smích jakéhosi obra. Jako by celá skupina obrů ve veselé zábavě tancovala, smála se, zpívala a řvala přitom ze všech sil.¹⁶

V Lewisově ráji blažené přebývání v Boží blízkosti neumenšuje lidské potěšení z pohledu na vodopád, ale dovádí tento zážitek do nejvyššího stupně intenzity. Ve světle Radosti smyslové potěšení zůstává samo sebou, není nahrazeno či proměněno takovým způsobem, aby se změnila jeho podstata, stejně jako člověk dochází k dokonalosti v Ježíši Kristu, Bohu a člověku, a zároveň zůstává tím, kým je.¹⁷ V křesťanském vidění světa je stvoření proto tím více samo sebou, čím více se ke Kristu přibližuje. Zároveň však veškeré lidské potěšení tajemným způsobem odkazuje na svůj zdroj, na Boha, který pomocí prožitku Radosti ukazuje člověku, že přirozený svět není jeho konečným domovem.

Tak smyslové potěšení dochází k svému naplnění ve světle křesťanské Radosti, aniž by ztrácelo svou vlastní podstatu. Zážitek, při kterém

¹⁶ Clive Staples Lewis. *Velký rozvod nebe a pekla*. Praha: Návrat domů 2015, s. 47–48.

¹⁷ Srov. Lewis. *K jádru křesťanství*, s. 176., Novotný. Umocněné stvoření, s. 368.

si Lewis takovou skutečnost poprvé uvědomil, sám výmluvně popisuje, když mluví o četbě MacDonaldových *Snílků*:

Až dosud každá návštěva Radosti proměnila obyčejný svět na okamžik v poušť [...] I když látkou mé vize byly skutečné mraky či stromy, zůstávaly připomínkou druhého světa; a já se nerad vracel do našeho. Ale nyní jsem viděl zářivý obraz, který přecházel z knihy do skutečného světa, spočíval na něm a proměňoval obyčejné věci vtažené do tohoto zářivého obrazu.¹⁸

Křesťanská Radost je taková, která nikterak neumenšuje potěšení ze smyslového světa, ale naopak jej proměňuje a vede k dokonalosti.

Radost a potěšení tak společně představují obraz plnosti křesťanského života. Lewisovo pojednání o Radosti pak nemůže být argumentem vedoucím k takovému obrazu světa, ale naopak z něj vyplývá. Do smyslů vstupují obsahy, které člověk interpretuje ve své svobodě. Touto cestou si osvojuje významy, ale cesta k pravdě vede jinudy. Musíme „opustit kopce a lesy a vrátit se ke svému studiu, do církve, k Bibli, na svá kolena“.¹⁹ Co znamená Radost a s ní spojená nenaplnitelná touha, kterou zakoušel již od dětství, sám autor zjistil, až když došel ke křesťanskému obrazu světa pomocí filosofických úvah.²⁰

3. Argument, nebo svědectví?

Lewis vlastně svou základní ontologickou intuici [...] nepředkládá jako závěr argumentačního postupu nebo soubor metafyzických tvrzení. Nesnaží se ji svým čtenářům *dokázat*. Spíše ji stále novými a novými způsoby *dosvědčuje*, nabízí ji čtenáři jako *osobní svědectví o vlastní niterné zkušenosti*.²¹

Takto formuluje své pojetí Lewisova díla Pavel Hošek ve své knize *Cesta do středu skutečnosti*. Jak kniha dále popisuje, touha a Radost je podle Hoška hlavní součástí Lewisovy ontologické intuice. V tomto ohledu bychom chtěli na Hoškovu interpretaci navázat a v následujících řádcích předložit některé z důvodů podporujících tezi, že Lewisovy

¹⁸ Lewis. *Zaskočen radostí*, s. 120–121.

¹⁹ Lewis. *Čtyři lásky*, s. 25.

²⁰ Srov. Smilde. *Horrid Red Herrings*, s. 39.

²¹ Pavel Hošek. *Cesta do středu skutečnosti. Směřování k nebeskému cíli duchovní pouti v myšlení a díle C. S. Lewise*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2014, s. 109.

zmínky o Radosti a touze mají spíše povahu osobního svědectví než rozumových důkazů.

Autoři obhajující „argument z touhy“ většinou jmenují tři hlavní místa, kde takový argument Lewis formuluje. Jedná se o předmluvu k třetímu vydání knihy *Poutníkův návrat*, odstavec z knihy *K jádru křesťanství* (III.10. Naděje) a esej „Břímě slávy“. Tyto tři kratší texty jsou však zároveň doplněny autorovou osobní výpovědí o Radosti v autobiografii *Zaskočen radostí* a také četnými zmínkami v jeho literárních dílech od *Kosmické trilogie*, přes *Letopisy Narnie*, až po vrcholné dílo *Dokud nemáme tvář*. To, co je tedy předkládáno jako „argument z touhy“, je jen zanedbatelnou částí Lewisovy tvorby, ve které se o touze autor zmiňuje. Arend Smilde spolu s Norbertem Feinendegenem uvádějí pádne důvody, proč ani tato tři zmiňovaná místa nemohou být považována za explicitní formulaci argumentu. Jelikož se jedná o rozsáhlejší studii, nebudeme zde tyto důvody opakovat a pokusíme se spíše na tyto úvahy alespoň ve stručnosti navázat některými z vlastních myšlenek.

Co se týká předmluvy k *Poutníkovu návratu*, Arend Smilde upozorňuje, že kritici pojednávající o „argumentu z touhy“ většinou neberou v úvahu, že smyslem celé předmluvy je to, že se autor snaží pouze objasnit významy obsažené ve své alegorické autobiografii, které by mohly být pro čtenáře těžko interpretovatelné.²² Autor *Poutníkovu návratu* vypráví a objasňuje příběh o své vlastní zkušenosti hledání Boha. Už jen z toho důvodu má předmluva k tomuto textu spíše povahu svědectví než argumentu.

Dalším rozebíraným textem je esej „Břímě slávy“. Jelikož se jedná původně o jedno z Lewisových oxfordských kázání, existence neutěšitelné touhy v srdci každého člověka nemůže posluchačům sloužit jako argument pro pravdivost křesťanské víry. Text je totiž již určen člověku, který v Boha uvěřil a všímá si této zkušenosti ve světle již přijatého přesvědčení. I zde se však autor zdráhá mluvit zcela objektivně, protože si je vědom toho, že se dotýká tématu, které patří především do osobní roviny:

Když mluvím o této touze po naší vzdálené vlasti, kterou v sobě objevujeme i teď, pocítuji určitý ostych. Dopouštím se téměř neslušnosti, když se snažím natrhnout cípek neukojitelného, neutěšitelného tajemství v každém z vás – tajemství, které tolik zraňuje a bolí, že se mu mstíte

²² Srov. Smilde. *Horrid Red Herrings*, s. 41.

pojmenováním názvy jako Nostalgie a Romantismus a dospívání. Toto tajemství ale současně proniká taková sladkost, že když ve velmi důvěrném rozhovoru hrozí zmínka o něm, začneme být nemotorní a neohrabaní a předstíráme, že se sami sobě vysmíváme.²⁵

V dalších řádcích textu se Lewis dostává do roviny eschatologie a uvažuje nad tím, co je vlastně obsahem naší naděje, na kterou naše touha mlhavě ukazuje. Za tímto účelem dál nerozebírá své pojetí touhy, ale rozhodne se postupovat tak, že se zamýšlí nad tím, co o této naději říká Bible. Opouští své nitro, otevírá Písmo a poctivě uvažuje právě nad těmi pasážemi, které mu dělají největší problém. Opouští opět své pocity a vrací se „ke svému studiu, do církve, k Bibli, na svá kolena“.²⁴ Nakonec Lewis sám vyzdvihuje klady takového postupu:

Jestliže jsem odmítl autoritativní a biblickou představu slávy a lpěl tvrdšíjně na své matné, zamlžené touze, která byla na počátku mým jediným ukazatelem k nebi, nemohl jsem zahlédnout vůbec žádnou vazbu mezi touhou a křesťanským zaslíbením. Ale nyní, když jsme vysledovali, co se nám jevílo v posvátných knihách záhadné a odpudivé, shledávám při ohlédnutí ke svému velkému překvapení, že spojení je dokonale jasné.²⁵

Nabízí-li tedy esej „Břímě slávy“ na svém začátku „argument z touhy“, pak musíme konstatovat, že autor sám v průběhu té samé eseje dokazuje jeho nedostatečnost. Lidské pocity, ke kterým touha jistě patří, mohou být dobrým ukazatelem na cestě k Bohu. Neuspokojitelná touha člověka je velmi „silným znamením“²⁶ toho, že existuje něco, co ji dokáže naplnit. Nicméně význam této touhy se plně osvětlí, až když ji interpretujeme správným způsobem. Toto je fakt, který by měl reflektovat každý, kdo prohlašuje „argument z touhy“ za největší přínos Lewisova myšlenkového odkazu.

Role tématu Radosti a touhy v Lewisově díle nakonec krystalizuje v perspektivě jeho předposlední knihy *Svědectví o zármutku*. Lewis nám zde ukazuje, že směřování člověka k Bohu zůstává i tehdy, když touha jakožto pocit odezní. Sladký pocit toužícího se rozplyne, ale to, na co tato zkušenost poukázala, je stálé. Blažený pocit Boží přítomnosti

²⁵ Lewis. *Přípitek zkušného dábla*, s. 96.

²⁴ Lewis. *Čtyři lásky*, s. 25.

²⁵ Lewis. *Přípitek zkušného dábla*, s. 103.

²⁶ Lewis. *Břímě slávy*, s. 98.

je krásný, ale křesťan musí počítat s tím, že pocit je záležitostí přechodnou. Dříve či později se vytratí a křesťan musí být připraven věřit, i když Bůh mlčí.²⁷ Sám Lewis, citlivý milovník všeho krásného, si musel touto trpkou zkušeností projít po smrti své manželky. Všechna potěšení i Radost ustoupili hlubokému zármutku a jeho rozum tak byl vyzván přiznat se k Bohu v celé své nahotě, tváří v tvář pocitům, které zpochybňovaly samotnou Boží lásku a dobrotu.

V této situaci Lewis nenachází útěchu v práci, četbě, procházkách přírodou a dokonce ani u Boha. Jediné, co mu zbývá, je utéct se ke svému rozumu. Zoufale se ptá: „Jaký vlastně máme důvod – kromě svých zoufalých přání – věřit, že Bůh je ‚dobrý‘? Cožpak nás všechno, co vidíme, nenutí věřit v naprostý opak?“²⁸ V době, kdy ani smysly, ani zkušenost, ani skrytá intuice člověku neukazují na milosrdného Stvořitele ale spíše na nelítostného tyрана, nezbyvá nic jiného, než se zeptat: „Co můžeme postavit jako protiargument? [...] Je racionální věřit v zlého Boha?“²⁹ Kniha, ve které mluví autor z hloubi svého zoufalství a utrpení, se tak stává nevídanou ukázkou síly lidského rozumu, který jako jediný ze všech mohutností stojí pevně navzdory všem ostatním změnám. Na konci knihy autorův zármutek není o nic menší, ale dochází k tomu, že vše opět dává smysl.

Stejně jako Lewis vydává svědectví o Bohu ve své Radosti, dokáže vydat svědectví o Bohu i ve svém zármutku. V obou případech jeho zkušenost tvoří kontext, díky kterému jsou argumenty zasazeny do reálného života.³⁰

4. Fundamentálněteologická perspektiva

V předešlých řádcích jsme se snažili ukázat několik důležitých a někdy i opomíjených aspektů Lewisova pojednání o Radosti a touze. Došli jsme k tomu, že Radost nemůže být u Lewise nikdy chápána izolovaně. Abychom byli věrni obrazu světa, který nám autor předkládá, musíme mít vždy na paměti, že Radost, ukazující za smyslový svět, je v úzkém vztahu ke smyslovému. Tento vztah vnímáme analogicky

²⁷ Srov. Lewis. *Collected Letters*, s. 351.

²⁸ Clive Staples Lewis. *Svědectví o zármutku*. Praha: Návrat domů, 2012, s. 26.

²⁹ Lewis. *Svědectví o zármutku*, s. 26–27.

³⁰ O podřadné roli emocí a pocitů vůči rozumu v díle C. S. Lewise viz Gregory S. Cootsona. *C. S. Lewis and the Crisis of a Christian*. Louisville: Westminster John Knox Press 2014, s. 111–120.

na základě perichoretického propojení lidství a Božství v osobě Ježíše Krista, podle kterého byl svět stvořen. V další kapitole jsme ukázali, že Lewisovo pojednání o Radosti a touze nemá povahu argumentu, jak se to bohužel pevně ujalo v kritických kruzích i popularizačních pojednáních, ale má povahu svědectví. Nyní bychom chtěli tyto dva závěry zasadit do kontextu fundamentální teologie. Budeme se tedy ptát, zda a jak je Radost a touha v díle C. S. Lewise relevantní při obhajování a předávání křesťanské víry. Pokusíme se ukázat, že pokud budeme o těchto tématech uvažovat jako o svědectví, otevře se nám pro fundamentální teologii bohatší pohled na Lewisovo dílo, než kdybychom se omezili termínem „argument z touhy“.

Nejprve si položíme otázku, jak máme tedy konkrétně chápat svědectví o Radosti vedle Lewisových explicitních logických argumentů ve prospěch křesťanské zvěsti. V našem pojetí jsou tyto dvě roviny součástí hermeneutického kruhu vysvětlujícího vztah mezi křesťanskou teorií a praxí,⁵¹ který budeme aplikovat v rovině fundamentální teologie na vztah mezi apologetickými argumenty a osobním svědectvím.

Náš hermeneutický kruh by vypadal tedy následovně: Jak jsme již ukázali, Lewisova zkušenost s Radostí, o které vydává svědectví, je interpretována ve světle jeho racionálního uchopení skutečnosti. Obraz světa, který předkládá ve svých logických argumentech, zpětně ovlivňuje jeho vlastní postoj k prožívané skutečnosti. Nemůžeme proto říct, že je Lewisovo svědectví o Radosti pouze žitou verzí jeho teorie, jak navrhuje například Hájek.⁵² Lewisovo dílo mezi zkušeností a rozumem neustále osciluje. Jedno ovlivňuje druhé a člověk se tak může stále více přibližovat k pravdě na rovině teorie i praxe, teologie i spirituality. Svědectví o křesťanské Radosti, které se prolíná celým Lewisovým dílem, vdechuje život jeho racionálním argumentům. Lewisovy racionální argumenty naopak dávají smysl jeho svědectví. Tato jednota mezi slovy a činy, racionální apologetikou a autentickým křesťanským svědectvím stojícím za stránkami textu je podle nás důvodem, proč Lewisovo apologetické dílo neztrácí na síle ani v dnešní době.

Jaké tedy Lewis vydává svědectví, když nechává své čtenáře, aby se podíleli na jeho zkušenosti s Radostí, touhou, ale i všedním smyslovým potěšením? V knize *Zaskočen radostí* Lewis popisuje, jak postupně

⁵¹ Srov. Ctirad Václav Pospíšil. *Hermeneutika mystéria. Struktura myšlení v dogmatické teologii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2005, s. 126–127.

⁵² Srov. Hájek. *Pojetí imaginace*, s. 32.

nacházel význam Radosti, která se ho od dětství dotýkala. Čtenář si může všimnout, jak se autorův postoj k Radosti vždy odrážel v jeho výběru oblíbených autorů. Lewis začíná u severských mýtů a romantických básníků, díky kterým se dokázal vytrhnout z přirozeného světa, a tak se s nimi zkoušel přiblížit nedosažitelným obzorům a pro jednu naplnit neuhasitelnou touhu, kterou v něm doteky Radosti vyvolaly. Až později si pod vlivem přátel všimá nejen vzdálených hor, ale i malých zahrádek, ve kterých hledá krásu. Začíná číst autory jako je Jane Austenová a učí se hledat krásu v přirozeném každodenním světě. Tyto dvě roviny se protnou, až když vezme do ruky MacDonalldovy *Snílky*, ve kterých smyslový svět není uvržen do stínu v kontrastu k nadpřirozené Radosti. Naopak dosahuje větší plnosti a intenzity než kdy předtím.

Takové provázání mezi přirozeným potěšením a nadpřirozenou hloubkou postupně objevuje u dalších křesťanských autorů. Ačkoliv sám ještě v křesťanství nevěří, svět, který mu tito autoři předkládají, je pro něj přitažlivější než ten, který nachází u autorů ateistických. Tuto zkušenost výstižně vyjadřuje vlastní parafráze verše z Písně o Rolandovi: „Křesťané se mýlí, však ostatní jsou nudní.“⁵³ Po konverzi se časem taková schopnost dokonale spojit dva zdánlivě neslučitelné světy – tj. svět přirozené každodennosti a nadpřirozené touhy – stává jeho kritériem hodnocení dalších literárních děl. Ve svých eseích například ukazuje, jak tuto kvalitu dokázal do mistrovské podoby dovést William Shakespeare a právě v tom vidí důvod jedinečné velikosti jeho díla.⁵⁴

Do zářivého obrazu plnosti křesťanského trojičního života Lewis zve samozřejmě i čtenáře svých vlastních literárních děl, která odhalují téměř hmatatelný smyslový svět dovedený do dokonalé nádhery ve světle svého nadpřirozeného zdroje. C. S. Lewis, jenž chce sdílet se svými čtenáři svůj vnitřní život s Bohem, tak podává nenahraditelné svědectví o křesťanské Radosti, jež dodává život, autentičnost a přesvědčivost jeho apologetickým argumentům. Neuvrhuje smyslový svět

⁵³ Lewis. *Zaskočen radostí*, s. 142.

⁵⁴ „Thus fortified I venture to submit that the mark of Shakespeare [...] is simply this: to have combined two species of excellence which are not, in a remarkable degree, combined by any other artist, namely the imaginative splendour of the highest type of lyric and the realistic presentation of human life and character. Pindar and Aeschylus and Keats are quite as good as he on one side; and Jane Austen, Meredith, and George Eliot can meet him on the other.“ Clive Staples Lewis. *Selected Literary Essays*. Cambridge: Cambridge University Press 1969, s. 81.

do stínu, ale vykresluje ho zářivými barvami. Lewisovo dílo tak i samo o sobě nabízí bohatství křesťanského pohledu na svět těm, kteří o křesťanství nejsou ještě připraveni diskutovat na racionální rovině.

Závěr

„A co říci závěrem o Radosti? Protože především o ní byl celý příběh. Abych pravdu řekl, tento předmět ztratil takřka veškerý můj zájem od té doby, co jsem se stal křesťanem.“⁵⁵ Takto končí spolu s naším článkem Lewisova autobiografie *Zaskočen radostí*. Možná by tato Lewisova věta mohla patřit také těm kritikům, kteří se snaží Lewisovo pojednání o touze a radosti přepracovat do formy apologetického argumentu. V této krátké sondě jsme chtěli ukázat, že kritická diskuze obhajující či vyvracející Lewisův domnělý „argument z touhy“ nakonec odvrací pohled čtenářů od vlastního Lewisova myšlenkového dědictví. Lewis, jakožto apologeta, předkládá svým čtenářům mnoho racionálních důvodů ve prospěch křesťanské zvěsti. Takzvaný „argument z touhy“ mezi ně ale nepatří. Naopak je pojednání o touze a Radosti součástí osobního svědectví autora, v němž se čtenář setkává s konkrétním člověkem za stránkami textu a má tak možnost zahlédnout Boží dotek v jeho životě. Provázání osobního svědectví a racionální argumentace se pak stává neopominutelným znakem Lewisova díla. Budeme-li u Lewise hledat pouze sylogismy, autorovo poselství nám nakonec může uniknout. C. S. Lewis však i dnes zůstává křesťanským autorem, který ani po půl století nevychází z módy, protože se mu podařilo odpovědět na to, co zdůrazňuje Jan Pavel II. v *Redemptoris Missio*: člověk „dnešní doby věří víc svědectví než učitelům, víc zkušenosti než nauce, víc životu a skutkům než teorii“.⁵⁶

*Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy
Tháškova 3
160 00, Praha 6
e-mail: barbora.smejdova@email.cz*

⁵⁵ Lewis. *Zaskočen radostí*, s. 158.

⁵⁶ Jan Pavel II. *Redemptoris missio*. Praha: Zvon 1994, čl. 42.